

Ich caaz („Wielikoje utożenije”). *Pamiętnik mongolskiego feodalnego prawa XVII w. Ojratskiej tekst. Transliteryacja swobodnego ojratskiego tekstu, rekonstruowany mongolski tekst i jego transliteracja, pierwowód, wstęp i komentarz* S. D. Dyłykowa. Akademia Nauk SSSR Izdatielstwo „Nauka”. Moskwa 1981, ss. 148.

Ich caaz, mongolsko-ojracki kodeks z 1640 r., jest ważnym pomnikiem mongolskiego prawa feudalnego i cennym źródłem do historii północnej i zachodniej Mongolii. Przynosi interesujące informacje o stosunkach społecznych i bycie narodu, o których mało mówią przekazy kronik, poświęcone głównie wydarzeniom politycznym. Kodeks został uchwalony na początku września 1640 r. na zjeździe ważniejszych feudałów chałchaskich i dzungarskich (z północnej i zachodniej Mongolii) oraz wybitniejszych lamów, w sytuacji zagrożenia mandżurską agresją.

Kodeks był dość pokątny i w późniejszych odpisach został podzielony na co najmniej 197 artykułów. Pierwotnie podziału tego nie było, bowiem — jak podkreśla wydawca — w mongolskim ustawodawstwie feudalnym nie praktykowano podziału na artykuły i paragrafy. W chwili uchwalenia był on, zdaniem edytki, niewątpliwie obszerniejszy (nie wiadomo, dlaczego na 178 s. najnowszej *Historii Mongolii*. L. Bazyłowa znalazła się informacja, że kodeks ten składał się z 160 artykułów).

W kodeksie uregulowano sytuację wewnętrzną kraju, tworząc osobliwą federację chanstw i księstw, związanych wspólnymi celami politycznymi. Duży nacisk położono na restrykcje mające zapobiec w przyszłości walkom wewnętrznym. Określono też formy wzajemnej pomocy w przypadku napadu z zewnątrz. Liczne przepisy kodeksu precyzują też obowiązki poddanych i określają kary za różnego typu kazuistycznie wyliczone przestępstwa: kradzieże, gwałty, opóźnienia w uiszczeniu danin. Wymiar kary uzależniono od stanu społecznego sprawcy i pokrzywdzonego. Kodeks zawiera zresztą prawo dość łagodne i przewiduje karę śmierci jedynie w nielicznych wypadkach, przede wszystkim za przestępstwa natury politycznej (zdrady, uchylania się od służby wojskowej). Określono też w nim prawne położenie kościoła buddyjskiego i wyższych grup lamów.

Oryginalny tekst kodeksu nie zachował się. Pozostały jedynie jego późniejsze kopie spisane w języku ojrackim i alfabetem ojrackim, które w różnych okresach czasu były tłumaczone na język rosyjski. Obecna edycja oparta jest na tekście wszystkich pięciu znanych ojrackich odpisów, w szczególności jednak na najpełniejszym z nich przechowywanym w Centralnym Archiwum Państwowym Starych Akt (CGADA). Fotokopię tego dokumentu dołączono do pracy.

Wydawnictwo otwiera sumiennie opracowany wstęp, w którym nakreślono okoliczności powstania kodeksu, omówiono stan zachowanych odpisów i zrelacjonowano wcześniejsze przedsięwzięcia edytorskie. Dalej następuje tłumaczenie na język rosyjski tekstu kodeksu i pozostających w związku z nim, lecz nieco późniejszych dwóch rozporządzeń (ukazów) Gołdan — Chana. Poza tym edycja przynosi tekst ojracki kodeksu i jego łacińską transliterację oraz transliterację zrekonstruowanego tekstu mongolskiego. Uzupełniają wydawnictwo niezmiernie szczegółowe, erudycyjne przypisy, indeks osób i nazw geograficznych oraz indeks rzeczowy.

J.S.

Ilja Andriejewicz Bułygin, *Monastyrskie krestjanije Rossii w pierwoj czetweri XVIII w.* Akademia Nauk SSSR, Intitut Istории SSSR, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1981, ss. 327.

I. A. Bułygin przedstawia położenie chłopów należących do rosyjskich klasztorów i wyższych dostojników cerkiewnych. Autor zgrypował materiał w 6 rozdzia-